

est, et nostrum credere. Nec statim, si nos non credimus, impossibilis Deus est, sed potentiam suam nostro arbitrio derelinquit, ut juste voluntas præmium consequatur. Quia ergo noluerant per me in te credere, iudicium meum apud te est, quod omnia fecerim quæ eis facere debui. In quo testimonio, et fere in omnibus quæ in hac materia attinguntur, observare licet, semper conjungere Patres libertatem cum sufficientia gratiæ, quæ includat omnia quæ Deum facere oportet, ita ut ea sint in hominis potestate, cum qua sit etiam potestas non utendi tali gratia; hæc enim omnia complexus est Hieronymus illis verbis, si attente considerentur. Optima item sunt illa verba de Eccles. dogmat., c. 21: *Manet utique ad quærendam salutem arbitrii libertas, id est rationalis voluntas, sed admonente prius Deo, et invitante ad salutem, ut vel eligat, vel sequatur, vel agat occasione salutis, hoc est, inspiratione Dei*; et infra: *Initium ergo salutis nostræ, Deo miserante, habemus; ut acquiescimus salutiferæ inspirationi, nostræ potestatis est*; et infra: *Sicut initium salutis nostræ, Deo miserante et inspirante habere nos credimus, ita arbitrium naturæ nostræ sequax esse divinæ inspirationis, libere confitemur*. Oportet autem hoc loco advertere hanc sententiam notasse Pelagiani erroris Joannem Montinensem, in epist. ad Lectorem, quam affixit operibus Prosperi, et inter alias conjecturas illam adducit, ut Gennadium suspectum reddat Pelagianæ hæreseos. Sed, quidquid sit de Gennadio, immerito locum illum notat, et receptissimo operi de Ecclesiasticis dogmatibus plurimum detrahit. Primo quidem, quia nec Magist. sent., nec D. Thomas, neque Theologorum ullus suspicionem aut vestigium talis erroris in eo opere invenerunt. Secundo, quia ab illo cap. 21, usque ad 29, expresse damnantur omnes errores Pelagii, eisdem fere verbis quibus et summi Pontifices, et Concilia Africana, et Augustinus uti solent. Quod cum ille auctor negare non potuerit, ait ea capita, præsertim 22 et 29, non esse ejusdem auctoris, sed ab aliquo alio supposita esse ad corrigendam illam sententiam capituli 21. Sed hoc et gratis et temere dictum est, quia nullum est rei illius fundamentum neque vestigium; et, si aliquid hujusmodi conjectandum erat, facilius et verisimilius dicere- tur unum caput vigesimum primum esse suppositum, quam octo subsequentia. Ad hæc quidnam est erroris in illo cap. 21? Numquid quod ait, mansisse in nobis arbitrii li-

bertatem ad sequendam inspirationem divinam, vel quærendam salutem, admonente prius Deo? At hoc non solum non est hæreticum, verum etiam est de fide certum, ut constat. Aut est error in hoc quod soli libero arbitrio ejusque viribus tribuatur sequi inspirationem divinam, et eligere salutem, inspiratione supposita? At hic error falso imponitur auctori illius libri; nunquam enim addit particulam exclusivam, neque divinum adiutorium disjungit a libero arbitrio; imo eodem cap. 21, ait: *Ut non labamur in adepto salutis munere, sollicitudinis nostræ est, et cælestis pariter adiutorii; ut labamur, potestatis nostræ est et ignavia; non tamen ad obtinendam sine illo, qui quærentes facit invenire, qui pulsantibus aperit, qui petentibus donat*.

Ultimo similes sententiæ sunt frequentes apud D. Augustinum; quid enim aliud continet illa sententia Augustini, l. 1 ad Simplicianum, q. 2: *Ut velimus, suum voluit esse et nostrum, suum vocando, et nostrum sequendo*; et de Spirit. et litt., cap. 33: *Neque istam voluntatem, qua credit Deo, dici potest homo habere, quam non acceperit; quandoquidem vocante Deo surgit de libero arbitrio, quod naturaliter cum crearetur accepit*; quod idem repetit c. 34, et addit: *In omnibus misericordia ejus prævenit nos; consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est*. Quibus locis nullam mentionem facit gratiæ adjuvantis, non quia illam excludat, sed quia necesse non est in singulis locis omnia dicere. In Enrichid. autem, cap. 32, similem repetens sententiam, gratiam adjuvantem expresse adjunxit; et alia plura testimonia similia videbimus in sequentibus.

Præterea valde notanda sunt verba Prosperi, 2 de Vocat. Gent., c. 9, alias 26, ubi cum eleganter excitantem gratiam descripsisset, qua Deus cor illuminat, et fidei affectionibus imbuat, subdit: *Sed etiam voluntas hominis subjungitur ei, atque conjungitur, quæ ad hoc prædictis est excitata præsidio, ut divino in se cooperetur operi, et incipiat exercere ad meritum, quod superno semine concepit ad studium, de sua habens mutabilitate si deficit, de gratiæ opitulatione si proficit. Quæ opitulatio per innumeros modos, sive occultos, sive manifestos, omnibus adhibetur, et quod a multis refutatur, ipsorum est nequitia; quod autem a multis suscipitur, et gratiæ est divinæ, et voluntatis humanæ*. Quod postea late prosequitur, docens (id quod in doctrina Augustini est frequentissimum) Deum per hanc gratiam excitantem

non determinare, sed præparare voluntatem, ut ipsa tandem consentiat, et consentiendo se determinet, cum gratia nimirum coadjuvante et cooperante. Et eandem doctrinam habent late Bernardus, Fulgentius, Petrus Diaconus, et alii, qui post Augustinum de gratia et libero arbitrio scripserunt. Antiquiores autem idem sensisse multo magis indubitatum est, præsertim Græcos.

Insignis est locus ille apud Gregorium Nazianzenum, orat. 31, ubi tractans illud Pauli: *Non est volentis, neque currentis*, ita exponit, id est, non solum volentis, neque currentis solum, quia, licet ipsum velle nostrum sit, non tamen sine Deo opitulante et adjuvante, et principaliter operante. Quam expositionem Augustinus interdum rejicit, ea ratione, quia, juxta illum sensum, etiam possemus dicere: *Non est Dei miserantis, sed hominis volentis*. Ad hoc tamen responderet Nazianzenus, non esse parem rationem, quia licet homo aliquid conferat ac operetur, cum bene vult et currit, Deus tamen est qui principales partes confert, propter quod ejus misericordiæ et velle et concurrere hominis attribuitur. Sic fere respondet Chrysostomus, hom. 12 ad Hebr., ubi, cum illam celebrem protulisset sententiam: *Nostras non antecedit voluntates, ne liberum tædatur arbitrium*, tali nimirum antecedente gratia, quæ ipsum physice prædeterminet, subjungit: *Hoc modo ergo Paulus inquit: Non est volentis, neque currentis*, etc., et in summa respondet: *Quia cujus est amplius, totum esse dixit; nostrum enim eligere est et velle, Dei autem est efficere et ad perfectionem perducere; quia ergo ejus est quod amplius est, ejus dixit esse universum*; quod deinde subjunctis exemplis declarat: *Nam cum videmus domum bene constructam, totum architecto attribuimus, quamvis operarii aliquid contulerint; et in multitudine, ubi sunt plurimi, omnes esse dicimus; ubi autem pauci, nullum*. Sic ergo Paulus, ne in superbiam erigamur, nostrum velle et currere in Deum refert, tanquam in principalem auctorem. Neque tamen Deus (inquit) totum suum esse voluit, ne videatur sine causa nos coronare. Quam Chrysostomi sententiam Theophylact., ad Rom. 9, imitatur; imo Augustinus, l. Quæst. in Exod., q. 167, tractans illa verba Exod. 34: *Hæc sunt verba quæ dixit Dominus facere*, et dubitans an illud verbum facere, ad Deum vel homines referendum sit, respondet: *Forte ideo sic positum est, ut ex utroque accipiatur; nam et homines facere debent cum ipsi jubeantur, et Deus facit cum facientes ad-*

jurat, secundum illud Apostoli: In timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini, Deus, est enim qui operatur in nobis et velle et perficere; et de Spir. et litt., c. 2: *Cogitare (inquit) debes, quamvis ad hominem id agere pertineat, hoc quoque munus et opus esse divinum*, etc.; et cap. trigesimo quarto (ut jam retuli), apertius dicit Deum operari velle in nobis per gratiam excitantem, sed, ei consentire vel dissentire, propriæ voluntatis esse: *Quæ res (inquit) non solum non infirmat quod dictum est: Quid habes quod non accepisti, verum etiam confirmat; accipere quippe et habere anima non potest dona de quibus hoc audit, nisi consentiendo; ac per hoc quid habeat et quid accipiat Dei est; accipere autem et habere, utique accipientis et habentis est*. (Legatur Augustinus, 1 de Gratia Christi, 5, 10 et 23.)

Itaque, licet inter hos Patres nonnulla sit diversitas in exponendis illis verbis Pauli: *Non est volentis*, etc., quæ non magni momenti est, tamen in re de qua tractamus est magna consensus, quod nimirum Deus ita voluntates nostras excitat aut adjuvat, ut liberam determinationem eis relinquat, quamvis non sine ejus concursu et adiutorio. Quod etiam egregie declaravit Cyrillus Alexandrinus, lib. 4 in Joannem, cap. 7, circa illa verba: *Omnis qui audit a Patre*, etc.: *Ubi auditus (inquit) disciplina doctrinaque adest, ibi fides non vi, sed persuasionem oritur; patrocinio igitur Dei Patris, quod ex charitate dignis præstatur, non vi Christum fideles agnoscunt*, ubi totum negotium gratiæ excitantis persuasionem appellavit; per vim autem, omnem extrinsecam motionem intelligit, quæ libertatis usum impedire possit, ideo enim subjungit: *Non enim possumus secundum Ecclesiæ veritatisque dogmata liberam potestatem hominis ullo modo negare*. Simili modo Chrysostomus, hom. 26 in Joannem, ad finem, ait non cogere nos Deum vocatione sua, quia non est violenta, sed suasoria, salutem relinquens in nostro arbitrio. Eodem pacto Clemens Alexandrinus libro secundo Strom., p. 34, dicit in homine esse obtemperare vel non obtemperare vocationi. Et Evodius, epistol. ad Constantium, apud Turrian., lib. 4 contra Magdeburgenses, cap. 2: *Gratiæ (inquit) est quod vocamur, quodque occultis itineribus, nisi resistamus, sapor nobis vitalis infunditur*. Similia sumuntur ex Theophylacto in id Joan. 7: *Quo ibimus, verba vitæ æternæ habes*. Sed ex Patribus nunc hæc sufficiant, plura enim cap. 12 et 13 afferemus.

8. *Ratione denique probatur.* — Ratione tandem in hunc modum potest hæc veritas declarari et confirmari, nam gratia excitans (ut supra visum est) non movet hominem ad consensum, nisi vel illuminando intellectum, qua ex parte tota hæc motio reducitur ad objectum; vel afficiendo aut terrendo affectum per imperfectos quosdam et indeliberatos motus timoris, affectionis vel gaudii; sed neuter ex his modis movendi voluntatem sufficiens est ad illam physice determinandam; ergo gratia excitans non determinat physice voluntatem. Minor, quoad priorem partem, per se constat; quia extra visionem beatificam, nullum particulare objectum determinat voluntatem, præsertim quoad exercitium actus; imo etiam auctores contrariæ sententiæ in hoc fere solo constituunt libertatem voluntatis, quod ab objecto non determinetur, ut libro primo, in principio, vidimus. Item objectum supernaturale fide propositum non determinat voluntatem; ergo propositum per alias illuminationes, vel excitationes, quæ non sunt fide perfectiores, non poterit determinare voluntatem. Denique in superioribus ostendimus iudicium intellectus non habere vim determinandi physice voluntatem, nisi in vi alterius liberi actus, ex quo alter necessario sequitur; sed illuminatio gratiæ excitantis, de qua nunc loquimur, non supponit actum liberum, sed prævenit hominis libertatem; ergo non potest physice determinare voluntatem ad consensum. Quoad alteram vero partem, probatur facile eadem minor, quia illi motus gratiæ excitantis, qui in voluntate oriuntur seu inspirantur, in suo ordine sunt imperfecti, et simplices quidam affectus seu velleitates quædam; ergo ex intrinseca illorum vi non potest voluntas physice determinari ad plenum et absolutum consensum præstandum; nam voluntas ex vi unius actus non determinatur ad alium, nisi quando habent inter se necessariam connexionem, ut est inter electionem unici medii, et efficacem intentionem finis; at vero efficax et absoluta voluntas non habet huiusmodi connexionem cum simplici et imperfecta velleitate. Imo, si talis connexio necessaria ibi intercederet, cum motus gratiæ excitantis non sit liber, sed necessarius, etiam consensus qui cum illo esset necessarius conjunctus, non esset liber, sed simpliciter necessarius. Non est ergo unde sola gratia excitans ex se possit voluntatem physice determinare.

CAPUT X.

AN POSSIT GRATIA EXCITANS SALTEM MORALITER VOLUNTATEM DETERMINARE.

1. *Quid sit moralis determinatio.* — Sed antequam ulterius progrediamur, quærendum obiter hic est, an gratia excitans saltem moraliter determinet voluntatem, de quo multa dici possent; sed quia per se ad nostrum institutum non spectat, breviter expediri potest, quantum præsentis instituto sufficit. Igitur determinatio moralis in hoc a physica differt, quod veram et realem potentiam relinquit ad resistendum tali determinationi, id est, ad aliter operandum quam ea determinatio inclinæ; ideo enim moralis dicitur, quia nulla causalitate physica, quæ potentiam ad oppositum omnino superet et vincat, ad alteram partem voluntatem coarctat, sed solum morali modo inducit persuasionem vel affectionem quadam. Unde cum determinatio moralis dicitur, conditio additur diminuens, quia illa revera absolute non est determinatio, sed potest esse vehemens quædam propensio, quæ vel frequentius, vel forte semper perducitur ad effectum, et ideo moralis determinatio vocatur; sicut etiam solet dici moraliter impossibile quod est valde difficile, quamvis simpliciter et absolute impossibile non sit. Ex qua vocis declaratione constat determinationem hanc moralem, etiamsi præveniat seu antecedit usum liberum, non impedire libertatem, in quo multum differt a prædeterminatione physica: hæc enim non relinquit potentiam ad oppositum, compositione facta, quia, cum sit ex suppositione prorsus antecedente et casuali, repugnat libertati; illa vero, cum absolute relinquat potentiam ad oppositum, etiam compositione facta, non est cur libertati repugnet, ut constat ex doctrina Concilii Tridentini sæpe citata.

2. *Prædeterminatio moralis per gratiam excitantem necessaria non est ad supernaturaliter operandum.* — Dicendum est ergo huiusmodi prædeterminationem moralem voluntatis, simpliciter loquendo, fieri posse per excitantem gratiam, quanquam necessaria non sit ad liberum consensum, seu supernaturalem actum humanum efficiendum. Hæc posterior pars eodem modo probanda est, quo præcedenti capite ostendimus determinationem physicam non esse necessariam, scilicet, quia

alias nulla gratia excitans, quæ non efficeret in homine hanc moralem determinationem, esset in suo ordine auxilium sufficiens ad conversionem vel actum supernaturalem efficiendum. Sequela patet, quia illa gratia excitans dicitur sufficiens, quæ in suo ordine satis est ad effectum ad quem sufficere dicitur; hoc enim ipsa vox sufficientis significat: si ergo major excitatio necessaria est, illa quæ minor fuerit, non poterit vere appellari auxilium sufficiens in ratione gratiæ excitantis. Constat autem, cæteris paribus, seu respectu ejusdem, majorem seu vehementiorem excitationem requiri ad determinandam moraliter voluntatem, quam ad movendam et inclinandam illam absque tali determinatione; ergo, si excitatio moraliter determinans necessaria est, omnis alia minor, quæ non fuerit sufficiens ad prædeterminandam moraliter voluntatem, non erit etiam sufficiens ad conversionem ejus; consequens autem est plane falsum; alioqui, vel nullus, vel certe paucissimi ex his qui sufficienter excitantur ut credant, vel pœnitentiam agant, repugnarent vocationi. Vel e contrario, moraliter loquendo, seu secundum id quod frequentius accidit, omnes, qui de facto non credunt vel non consentiunt, quando vocantur, non sufficienter vocantur, quod nullus Catholicus audebit concedere; quia alias paucissimi, aut fere nullus, peccarent non credendo, aut pœnitentiam non agendo, ut constat ex superius dictis de gratia sufficiente. Utraque autem illatio in hoc fundatur, quod voluntas moraliter prædeterminata ad consensum, aut nunquam, aut vix et raro dissentit, quamvis possit; hoc autem principium constat ex ipsa voce et definitione moralis prædeterminationis. Non enim dicitur prædeterminatio ad unum, quia tollat potentiam ad oppositum; sed quia ita movet et inclinæ, ut regulariter ac fere semper voluntatis consensus illam sequatur; ergo, posita hac prædeterminatione, etiam respectu actuum supernaturalium, regulariter aut fere semper fiunt; ergo, si illa est simpliciter necessaria ad supernaturalem actum, cum regulariter homines illam non habeant, neque habere possint, regulariter etiam non habebunt auxilium sufficiens.

3. *Refellitur quædam evasio.* — Respondent aliqui, sicut hæc determinatio non est physica, sed moralis, ita esse necessariam ad actum supernaturalem, non necessitate physica et simpliciter, sed morali; atque ita posse

homines, qui hanc non habent fortem excitationem, et moraliter determinantem, nihilominus habere auxilium sufficiens, quia cum minori excitatione habent potestatem simpliciter et physicam, ut converti possint, et convertantur, si velint. Hæc tamen doctrina per se intellecta, et respectu omnium hominum, est et aliena a divina bonitate, et ab illa voluntate humanæ salutis, quam in Scripturis ostendit; nam ex ea sequitur omnes homines, qui non convertuntur aut salvantur, non habere potestatem moralem ad suam conversionem vel salutem consequendam; hoc autem falsum est et incredibile. Imo etiam sequitur eos, qui peccant mortaliter, præsertim contra supernaturalia præcepta, non habere potestatem moralem ad non peccandum, quod est valde absurdum. Primo, quia ubi deest moralis potestas, deesse videtur moralis libertas, saltem perfecta, qualis ad peccatum mortale necessaria est; ideo enim motus indeliberati, etiam in materia pravi, excusantur a culpa mortali, quia moraliter vitari non possunt, etiamsi physica potestas non desit. Secundo, quia esset valde diminuta et imperfecta providentia Dei cum hominibus, meritoque illis in necessariis deesse censeretur, si ea saltem quæ moraliter necessaria sunt ad supernaturaliter operandum, eis non concederet, vel quantum in se est offerret; alioqui, quomodo illud verum est: *Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei* (Isai. 5)? et illud: *Quoties volui congregare filios tuos, et noluisti* (Luc. 13)? et alia quæ supra adduximus tractando de gratia sufficiente. Deinde illa doctrina nulla ratione fundata est, nam voluntas ex se, ut libere operetur, non indiget illa morali determinatione antecedente, neque absoluta, neque morali necessitate; ergo neque in actibus supernaturalibus illa indigebit. Antecedens constat, tum experientia, quia frequentius homo operatur cum morali indifferentia, et ad summum intercedit illa moralis determinatio, quando ex habitu vel ex vehementi affectu concupiscentiæ, aut timoris, aut ex clara notitia, seu forti iudicio objecti prosequendi operatur; tum etiam ratione, quia, proposito objecto sub ratione sufficiente ut in illud feratur voluntas, est in homine proxima potentia physica, ut per voluntatem in id feratur; quæ potentia non est aliunde impedita, ut suppono; ergo, licet non sit amplius determinata, nec physice, nec moraliter, potest et physice et moraliter operari vel non operari, et eligere hoc me-